

ІСТОРИЧНІ УМОВИ ТА ЗАРОДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ДОКТРИН ПРО ДЕРЖАВНУ ВЛАДУ В ПОЛЬСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ У XV-XVII СТОЛІТТЯХ

У статті розглянуто історичні умови, у яких зароджувалися польські правові доктрини про державну владу протягом XV-XVII століть. Цей період припадає на період розвитку теорії змішаного устрою, який певною мірою був реалізований у Польщі. Представлено основні характеристики державного устрою тогочасної Речі Посполитої. Розглянуто основні праці, які представляють тогочасні політико-правові погляди польських мислителів на організацію державної влади.

Ключові слова: державна влада, поділ влади, теорія змішаного устрою, шляхетська демократія, Ян Остророг, Станіслав Оріховський, Петро Скарга.

**Яценко
Ігор Станіславович,**

*доктор філософії
в галузі політології,
адвокат,
старший партнер
Міжнародного
правового центру
ЄУКОН*

Питання організації державної влади завжди відігравало важливу роль у суспільно-політичному житті кожної держави. Не є винятком як Україна, так і Польща, які в сучасних умовах проходять етап переосмислення підходів до організації державної влади, зокрема до реалізації принципу поділу влади в сучасних умовах. У той же час, без знання історії, зокрема польського устрою, важко проводити поважну дискусію про виклики, які стоять перед Польщею в ХХІ столітті. Устрій держави значною мірою пов'язаний із людським, культурним і цивілізаційним фактором — ідентичні теоретичні опрацювання щодо устрою держави, які застосовуються в різних суспільствах, набувають абсолютно іншого значення, з абсолютно іншими наслідками. Тому, найкраще виходити з власних традицій, оскільки моделі, які виправдалися в інших реаліях, не обов'язково вдасться ефективно перенести на власний ґрунт.

Сучасна польська правова доктрина в питанні поділу влади бере свої витоки з багатовікової польської політико-правової думки, зародження якої на рівні доктрин про державну владу припадає на період, який польський вчений Ричард Малайни¹ окреслив

¹ Малайни Ричард (Ryszard Mariusz Małajny) (1953) — польський юрист, фахівець у галузі конституційного права, доктор політично-правових наук, професор, керівник кафедри конституційного права факультету права та адміністрації Шльонського університету в Катовицях.

як період розвитку теорії змішаного устрою. За його визначенням «теорія змішаного устрою базується на постулаті поєднання трьох форм правління: монархії, аристократії та демократії; у цьому поєднанні, з метою збереження суспільно-політичної рівноваги, державна влада розподіляється між монархом, заможними (дворянством) і народом, а окремі органи держави спільно беруть участь у реалізації своїх правових сфер діяльності. Теорія складається з чотирьох правил або канонів: а) забезпечення в державі суспільно-політичної рівноваги; б) «змішування» трьох форм правління, тобто монархії, заможних і народу; в) здійснення суспільного поділу влади між монархом, заможними й народом; г) взаємної участі органів держави в реалізації своїх правових сфер діяльності» [5, с. 13]. До розробників теорії змішаного устрою Р. Малайни відносить як мислителів стародавньої доби, таких як Платон, Арістотель, Полібій, Ціцерон, так і мислителів нової доби, таких як Томас Аквінський, Еразм Роттердамський, Нікколо Макіавеллі, англійських мислителів XVI століття (Томас Мор, Джон Фортеस्क'ю, Томас Сміт, Джон Алмер та інші), та їх наступників — Філіп Хантон, Джеймс Харінгтон, Джон Вінтроп та інші.

У XV столітті Річ Посполита перейшла від суто станової монархії до шляхетської держави, яка, хоча й була різновидом станової монархії, але характеризувалася тим, що поряд із монархом у здійсненні державної влади брав участь шляхетський стан. Своєрідність моделі устрою тогочасної польської державності

полягала в тому, що еволюція станової монархії не призвела, як в інших місцях, до абсолютної монархії, а її наслідком стало встановлення моделі шляхетської Речі Посполитої [1, с. 177]. На відміну від інших тогочасних європейських країн, у яких ранній капіталізм створив передумови до утворення абсолютної монархії, у Польщі розподіл політичних сил та політичний устрій ще довго зберігав у незмінному вигляді суспільні відносини, що гальмувало розвиток міст та послаблення політичного значення аристократії. Внаслідок цього, замість посилення влади монарха, відбувалася поступова ерозія його влади. Шляхта бачила в монархії конкурента, який через податки позбавляв її частини доходів. Часи шляхетської Першої Речі Посполитої тривали близько трьох із половиною століть із певними відмінностями, які дозволяють виділити два принципові підперіоди: а) шляхетська демократія (1454–1652) та б) магнатська олігархія (1652–1764). Закінчення періоду шляхетської Речі Посполитої відзначається зародженням конституційної монархії (1764–1794).

Шляхетська демократія на першому етапі (друга половина XV і перша XVI ст.) характеризувалася зростанням політичної активності середньої шляхти, яка прагнула до розширення своєї участі в здійсненні влади за рахунок знаті (магнатів). Шляхта прагнула зміцнити свої власні суспільно-політичні позиції, виключити з політичного життя міщанство та зміцнити залежність холопів. Це знаходило відображення, зокрема, у зростанні значення земських

сеймиків, які щоразу більше входили у сферу управління державними справами. Другий етап шляхетської демократії — етап її успіхів — припадає на часи від половини XVI до половини XVII століть. У цей період шляхта отримала повноту політичних прав, які реалізувала, зокрема, через сеймики та загальний сейм, які фактично перетворилися на органи законодавчої влади, у яких королівська влада відігравала все більше церемоніальну роль. Окрім того, шляхта отримала незалежність у судочинстві шляхом створення з її представників Коронного Трибуналу (1578 р.), який обмежив королівську юрисдикцію по відношенню до шляхти та відіграв роль апеляційної інстанції, якої раніше не було взагалі, по відношенню до рішень земських, городських та підкоморських судів.

Якщо оцінювати структуру державного устрою тогочасної Польщі, то варто звернути увагу на дві головні риси: децентралізація влади й місцеве представництво. У практиці це означало поділену владу, тобто такий стан, коли різні суб'єкти в державі — король, аристократія, духовенство, шляхта — реалізовували політичну владу, створюючи ситуацію взаємної рівноваги, контролю та взаємоповаги [2, с. 27].

Цей період характеризується початком формування доктрин у польській політичній думці, що також стало наслідком високого ступеня політичної самостійності шляхти. Ці доктрини стосувалися зокрема питань організації державної влади та її розподілу. Так, доктрину зміцнення королівської влади оголосив Ян

Остророг¹. Головним його твором став «Меморандум про устрій Речі Посполитої» [10], який він завершив у 1477 році. Тут зібрано його думки щодо політичних, правових засад існування держави, місце в ньому людини. Він вважав, що тільки король повинен бути творцем права, а сейм зобов'язаний з ним у цьому співпрацювати. Монарх повинен бути незалежним від усіх зовнішніх чинників, зокрема, таких як Папа Римський. Таким чином, Ян Остророг закріпив основу поглядів щодо поділу церковної та монаршої влади в Польщі та в цих питаннях пішов значно далі від своїх сучасників. «Король нехай займається світськими речами, а духовенство нехай займається церковними речами, які до них належать, таким чином, щоб влади їх, як це належить, були відособлені» [10, с. 29].

Послідовником Яна Остророга був також Анджей Фрич Моджевський². Його праця «Про поправлення Речі Посполитої» [6] (1551 р.) стала дуже відомою у Європі й неодноразово перекладалася на європейські мови. Він критикував існуючі в Польщі суспільні стосунки, зокрема, притиснення холопів, захищав міщан та виступав за надання їм права брати участь у сеймах та апеляційному трибуналі, виступав проти «золотої вольниці»

¹ Остророг Ян (пол. Jan Ostrorog) (1436–1501) — польський магнат, політичний діяч Речі Посполитої, письменник-гуманіст.

² Моджевський Фрич Анджей (пол. Modzeński Andrzej Frycz) (1503–1572) — польський державний та релігійний діяч, реформатор, продовжувач традицій Яна Остророга. Був секретарем канцлера. Вважається одним із найвидатніших постатей як польського Відродження, так і європейського.

шляхти, підтримував зміцнення королівської влади, вважаючи короля джерелом суспільно-політичної рівноваги.

Ще далі у своїх симпатіях до абсолютизму пішов Філіпп Каллімах¹, який домагався відміни привілеїв шляхти та католицького костюлу, створення сильного уряду на чолі з королем, усунення духовенства із сенату та його перехід під контроль держави. Ці доктрини не знаходили підтримки шляхти, яка виступала противником абсолютизації монаршої влади та розширенням своїх привілеїв. Виразом цього стала програма шляхетського виконавчого руху, або програма виконання прав, яку сформулював Якуб Пшелускі² в 1548–1551 роках. Програма базувалася на тезі, що права шляхти, які містяться в «конституціях» та у звичаях, є добрими, але виконуються неналежним чином, і тому треба зробити так, щоб вони виконувалися належним чином. Це була реформаторська програма, яка передбачала суспільно-політичні зміни в державі, які б дозволили забезпечити виконання прав шляхти. Програма базувалася на поєднанні принципу „*Nihil novi*” (нічого нового) із сильним урядом. При чому це не означає сильного короля. Король не є верховним главою держави. Він є главою державного органу, який

нічого не може зробити без згоди сеймових станів (сенаторів і послів). Таким чином, державний устрій базується на поділі влади в межах змішаного устрою, при якому: король представляє в державі монархію, сенат — аристократію, посольська палата — демократію. Ця програма була як антикоролівська, так і антимагнатська. Можна сказати, що це можливо перший документ польської політичної думки, у якому поставлено питання поділу влади між державними органами (інститутами), які представляють різні стани.

Великою популярністю серед шляхти користувалися погляди Станіслава Оріховського³ — апологета «золотої вольності» шляхти, який відстоював суспільно-договірне походження держави, принципи шляхетського парламентаризму, ідеї природного права, незалежність світської влади від церкви. У своїй праці «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу» [8] (1543 р.) він фактично описує модель поділу влади з певним механізмом стримування і противаг. Звичайно, мова йде про поділ влади в змішаному державному устрої, коли різні органи представляли різні суспільні стани. Однак, це не зменшує значення його праці, яка мала вплив не тільки на розвиток польської суспільно-політичної думки, але також і на розвиток української суспільно-політичної думки з огляду на походження Станіслава Оріховського, який був українцем (або, як тоді казали, — русином) за

¹ Філіппо Буонаккорсі (італ. Filippo Buonaccorsi — прозваний Філіпп Каллімах, 1437 – 1496) — італійський дипломат і публіцист, який знайшов притулок від папського переслідування в Польщі. У Польщі був секретарем у королів Казимира IV та Яна I Ольбрихта.

² Пшелускі Якуб (пол. Przeluski Jakub) (1512–1554) — польський юрист, публіцист, поет і перекладач, писар гродський перемишльський, писар земський краківський.

³ Оріховський-Роксоланин Станіслав (пол. Stanisław Orzechowski) (1513–1566) — польський релігійний та освітній діяч українського походження доби Відродження.

походженням. Якщо у XVI столітті, коли писав Оріховський, його вплив на суспільно-політичну думку був невеликий, то суспільно-політична думка XVII-XVIII століть сприйняла його погляди, зокрема, щодо підкреслення значення права вето як основи «золотої шляхетської вольниці». Слід зазначити, що Станіслав Оріховський не був послідовний у своїх поглядах. Під кінець свого життя він вже захищав теократичну форму держави. У своїй роботі «Політія Польського Королівства на кшталт політик Аристотеля виписана і на світ для загального добра трьома книгами видана» [9] виступає як прибічник теократичної форми держави, у якій королівська влада повинна бути підпорядкована владі костельній, а монарх повинен підпорядкуватися Папі Римському. У цій праці Оріховський, говорячи про головні речі, які повинні існувати в Польському Королівстві, згадує про необхідність «рад, судів та наказування», виділяючи таким чином три влади. Усі влади зосереджуються в колі, на чолі якого стоїть король. Це коло радить та судить, тобто виконує законодавчу та виконавчу владу, а король наказує, тобто виконує виконавчу владу як особа, яка займає найвищу посаду в державі [9, с. 63].

Продовження розвитку ідей змішаного устрою можна знайти в працях В. Гошліцького¹, зокрема в його праці «Про досконалого сенатора» [4]. Свої державотворчі концепції В. Гошліцький базував на політичних поглядах Платона, Аристотеля,

Полібія та Цицерона. Він підкреслював принцип відповідальності короля за свої рішення, дотримувався погляду, що основою добре виконаного правління є не король чи палата послів, а сенат, який повинен виконувати функцію рівноваги між монаршим абсолютизмом й анархією шляхти. В. Гошліцький був прибічником змішаного устрою, ідеалом якого є співпраця трьох станів. Він був противником демократичного устрою, який, на його думку, руйнує соціальні та релігійні стосунки [4, с. 67]. Він вважав досконалим таку державу, яка складається, насамперед, з добрих і знаменитих порядністю громадян, а потім із трьох станів — короля, сенаторів і народу. У такій державі король повинен бути зв'язаний та обмежений законом, повинне поступати справедливо й слухати поради сенату. Сенатори повинні бути посередниками між королем і народом, і повинні так керувати своїми радами державою, щоб вона завжди була в безпеці й добробуті. Сенат є більш корисним для держави, ніж король, оскільки радить не тільки королю, але й народу [4, с. 68–69].

Польський історик та політик Кшиштоф Варшевіцький² виступає як прибічник сильної королівської влади, яка спирається як на сенат, так і на міщан та холопів, захисником яких виступав К. Варшевіцький. У його працях, зокрема, у праці «Парадокси» [1], присутня тенденція до значного обмеження впливу шляхти. Він виступає критиком інституту місцевих сеймиків.

¹ Гошліцький Вавжинець (пол. Wawrzyniec Goślicki) (1538–1607) — польський публіцист, політик, оратор, католицький єпископ.

² Варшевіцький Кшиштоф (пол. Krzysztof Warszewicki) (1543–1603) — польський історик, політик, оратор, політичний письменник.

Апологетом сильної королівської влади виступає також Петро Скарга¹ у своїй праці «Казання сеймове» [12]. Сильну, централізовану владу монарха він вважав основою сильної держави з доброю системою правління. Пропагував проведення глибоких змін у державному строї в дусі монаршого абсолютизму. Виступав за відсунення шляхти від правління та позбавлення її політичних привілеїв, які роблять її безкарною. Він вважав, що шляхетський стан і його прагнення до головування в суспільстві є джерелом проблем, з якими змагається Річ Посполита. Зокрема, це порушує рівновагу між станами. Виступав за скасування палати послів та передачу всієї влади королю та сенаторам. «У Речі Посполитій природним і найкращим і найбільш властивим людському розуму є монархія або єдиновладдя і правління одного, яке, якщо зміниться, на кілька голів ділиться, є тяжкою і смертельною хворобою для Речі Посполитої» [12, с. 91].

Одним із найбільш значних польських політичних письменників XVII століття вважається Лукаш Опалінський², який виступав прибічником ґрунтовних реформ у державі, був прибічником королівської влади. Цікавим є його поділ влади на види, які він представив у своїй праці «Про повстання людських суспільств» [7], і яку він ділить на природну владу, набуту владу та надану (наділену) владу. Оскільки,

пише Л. Опалінський, з розвитком суспільства рівність не могла залишитися і всі хотіли більше радити, ніж слухати, суспільство переживало б, скоріше, не період миру, а відбувалася б постійна боротьба за владу, якби цьому не поклала кінець або природа, або більша сила, або взаємна згода. Ці три чинники визначають поділ влади на три види. Влада першого виду — це влада природна й необхідна, яка розповсюджується на дружину, дітей і тих, хто з натуральних причин потребує керівництва. Другого виду — влада, набута шляхом насильства і стосується невільників. Третій вид — це влада, надана добровільно й доручена правителям [7, с. 120–121]. Надана влада є найвищою державною владою, яка є необхідною для збереження суспільства [7, с. 123–124].

У цей період у польській політико-правовій думці сформувалася доктрина шляхетської правової держави, згідно з якою на короля, як і на кожного підданого, розповсюджувалися законодавчі акти сейму, який представляє «політичний народ» — шляхту [1, с. 179].

Відмінні погляди відстоював Анджей Фредро³, який виступав прибічником шляхетської вольності та її права на *liberum veto*. Цьому питанню він присвятив свою працю «На захист *liberum veto*» [3]. У праві шляхти на *liberum veto* він бачив гарантію від узурпації королем влади у своїх руках. Хоча, пише Фредро, у Речі Посполитій королі ділять владу щодо

¹ Скарга Пйотр (Петро) (також Пйотр Повенський, пол. Piotr Skarga) (1536–1612) — польський проповідник-єзуїт, відомий полеміст із протестантами і православними.

² Опалінський Лукаш (пол. Łukasz Opaliński) (1612–1662) — державний діяч, письменник, поет часів Речі Посполитої.

³ Фредро Анджей Максиміліан (пол. Andrzej Maksymilian Fredro) (бл. 1620–1679) — польський філософ, письменник, державний діяч Корони Польської в Речі Посполитій.

видавання наказів та правління, однак королівська влада має зовсім іншу важливість, оскільки наділена правом нагороджувати заслужених осіб. Це дає королю можливість об'єднувати навколо себе та підкупати більшість. Внаслідок цього влада сенату, шляхти, влада в усій Речі Посполитій може з легкістю перейти в його руки. Це може статися, якщо забракне сміливості накласти вето у тих, хто таке право має. Він вважав, що метою відміни право вето є не впровадження принципу більшості, а намагання повалення свободи й влади сейму [3; 132].

Антимагнатські тенденції середньої шляхти, хоча й виступали неодноразово у формі конфліктів, все ж залишалися антагонізмами одного стану — шляхти, і не мали принципового характеру. Це дозволило знаті (магнатам) повернути собі тимчасово втрачену перевагу. На переломі XVI-XVII століть відмічається поступове зміцнення їх позиції. Різниця між окремими етапами шляхетської Річ Посполитої виникали зі змін у середині структури шляхетського стану. Сама модель державного устрою не змінювалася. Вона залишалася такою самою, як за доби шляхетської демократії, так і в часи магнатської олігархії, що дозволяє аналізувати державний устрій, його окремі інститути та право протягом усього періоду шляхетської Річ Посполитої. Зміцнення позиції знаті вплинуло на характер суспільно-політичного устрою держави. Криза шляхетської демократії проявилася в 1606–1607 роках під час повстання шляхти проти короля. Одним із гасел повстання була боротьба проти загрози абсолютизації влади

короля. Поразка повстання зміцнила позиції знаті, але послабила короля. Подальше правління знаті doprowadило до подальших обмежень королівських прав, до децентралізації влади.

Загалом суспільно-політичний устрій Речі Посполитою часів шляхетської демократії будувався на певних засадах суспільного та політичного устрою. Засади суспільного устрою: 1) принцип поділу суспільства на стани; 2) принцип громадянських свобод шляхти; 3) принцип рівності шляхти; 4) принцип обмеження в правах міщан та феодального закріплення холопів; 5) принцип зв'язків держави й католицького Костьолу; 6) принцип релігійної толерантності; 7) принцип шанування прав етнічних меншостей. Засади політичного устрою: 1) принцип незалежності та суверенності держави; 2) принцип суверенності шляхетського народу; 3) принцип єдності держави; 4) принцип розподілу влади; 5) принцип парламентського устрою; 6) принцип виборності трону; 7) принцип законності; 8) принцип збереження застосування на окремих територіях старого права; 9) принцип відповідальності голови держави (короля); 10) принцип довічності та несуміщення державних посад; 11) принцип самоуправління; 12) принцип одностайності; 13) право вільного голосу й вільного заперечення (*liberum veto*¹);

¹ *Liberum veto* — принцип одноголосного прийняття рішень, який у головних рисах утвердився в сеймовій практиці Речі Посполитої наприкінці XVI ст. Полягав у збереженні за меншістю права не допустити затвердження обговорюваного закону. *liberum veto* — право кожного депутата своїм вето зупинити діяльність сейму з анулюванням усіх раніше затверджених цим же сеймом положень.

14) принцип виборності суддів [13, с. 190–191].

Період шляхетської Речі Посполитої відзначився однією з найважливіших подій в усій історії польської держави — утворення Першої Речі Посполитої. Перша Річ Посполита була утворена в XVI столітті внаслідок об'єднання двох держав, які управлялися спільно династією Ягеллонів — Польського королівства та Великого Литовського князівства. Відбулося це в 1569 році на спільному сеймі в м. Любліні. Трохи пізніше, у травні 1573 року, у Варшаві в період відсутності обраного короля було ухвалено так звані «Генріхові артикули», які не тільки встановлювали порядок обрання та компетенцію королівської влади, але фактично встановлювали державний устрій, який передбачав поділ влади між королем та шляхетським станом в особі парламенту — двопалатного сейму. У якості спільної для нової держави інституції законодавчої влади обрано короля і двопалатний сейм, які разом виконували суверенну владу на всій території нової держави. Із суспільної точки зору, це була станова держава, у якій привілейованим станом, який мав усі політичні права, було дворянство (шляхта). Інші стани — зокрема, міщани і селяни — зазнавали різних форм утисків та особистої залежності. З політико-правової точки зору, це була виборно-парламентська монархія. На чолі держави стояв король, який обирався дворянством (шляхтою) згідно зі встановленою виборчою процедурою. Король підпорядковувався закону і ніс політичну відповідальність. Функцію головного

органу влади виконував двопалатний сейм, який складався із сенату та палати депутатів, а також короля в якості третього стану в сеймі. У палаті депутатів засідали депутати, які обиралися шляхтою на воєводських сеймиках. Сейм I Речі Посполитої приймав рішення згідно з принципом однастайності, яка розумілася як відсутність заперечень будь-якого учасника сейму (*nemine contradicente*¹) щодо пропонованої ухвали.

У період шляхетської демократії виборчий сейм, на якому обирався король, укладав так звані «*pacta conventa*» або «загальні угоди», які уклалися між «польським народом», тобто шляхтою, та новобраним королем. Ці угоди закріплювали обов'язок новообраного короля поважати закони Речі Посполитої та визначали його роль у сферах міжнародних відносин, військової справи, фінансів тощо. Одночасно з першими такими угодами повстали «Генрикові статті», які сформулювали засади державного устрою держави. На відміну від «загальної угоди», яка мала конкретний зміст, який змінювався залежно від особи обраного короля, вони мали характер фундаментальних прав, засад устрою шляхетської Речі Посполитої. У них король визнавав вільні вибори короля, зрікався спадкового характеру монархії, зобов'язувався не приймати рішення щодо війни та миру без сенату, не скликати народного ополчення без згоди сейму, скликати сейм кожні два роки. «Генрикові статті» передбачали, що якщо король не буде дотримуватися шляхетських

¹ Відсутність заперечень (лат.)

прав і привілеїв, шляхта може відмовитися його слухатися, що було сучасною формою середньовічного права опору. У «Генріхових артикулах» можна побачити елементи стримування і протига як механізму забезпечення розподілу влади між королем, сенатом та сеймом в умовах змішаної республіки. Останнім часом деякі польські вчені пропонують саме «Генріхові артикули» вважати першою польською конституцією. Так, польський вчений Єжи Стемпень¹, колишній Голова Конституційного Трибуналу Республіки Польща, пише, що дату ухвалення першої польської конституції, яка передбачала загальні вибори короля та право громадян об'єднуватися з політичними цілями, варто пересунути на 12 травня 1573 року [11, с. 402]. Утім традиційно вважається, що перша польська конституція була ухвалена в 1791 році і є першою європейською писаною конституцією та другою у світі після Конституції США.

Список використаних джерел:

1. Bardach J. Historia ustroju i prawa polskiego / J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak. — Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze PWN, 1999. — 656 с.
2. Cichocki Marek. Rzeczypospolita — utracony skarb Europy // A. Cichocki // Władza w polskiej tradycji politycznej. — Kraków : Ośrodek myśli politycznej, 2010. — 292 с. — С. 22–44.
3. Fredro A. W obronie liberum veto / A. Fredro // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005. — 235 с. — С. 128–134.
4. Goślicki W. O senatorze doskonałym / W. Goślicki // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2005. — 235 с. — С. 68–71.
5. Małajny R. Trzy teorie podzielenia władzy / R. Małajny — Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2001. — 512 с.
6. Modrzewski Andrzej Frycz. O poprawie Rzeczypospolitej // A. F. Modrzewski // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2005. — 235 с. — С. 40–54.
7. Opaliński Ł. O powstaniu społeczności ludzkich / Ł. Opaliński // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2005. — 235 с. — С. 113–125.
8. Оріховський Станіслав. Напучення Польському королеві Сигізмунду Августу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/human/hum04.htm>
9. Orzechowski S. Polityka Królestwa Polskiego na kształt Arystotelesowych polityk napisana i na świat dla dobra pospolitego trzema księgami wydana / S. Orzechowski // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2005. — 235 с. — С. 58–65.
10. Ostroróg Jan. Memoriał w sprawie uporządkowania Rzeczypospolitej / J. Ostroróg // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2005. — 235 с. — С. 27–36.

¹ Стемпень Єжи (пол. Stępień Jerzy Adam) (1946) — польський юрист, професор, політик, сенатор I і II скликання, суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща у відставці, Голова Конституційного Трибуналу у 2006-2008 роках.

11. Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla. Tom 1 [S. Biernat., J. Stępień, F. Zoll ta in.] ; pod red. P. Kardasz, T. Sroka, W. Wróbel. — Warszawa : LEX, 2012. — 992 c.
12. Skarga P. Kazanie Sejmowe / P. Skarga // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2005. — 235 c. — С. 91–101.
13. Uruszczyk W. Historia państwa i prawa polskiego. Tom 1 (966-1795) / W. Uruszczyk. — Warszawa : Wydawnictwo Wolter Kluwer. 2013. — 445 c.
14. Warszewicki K. Paradoksy / K. Warszewicki // Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego. — Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005. — 235 c. — С. 81–87.

Яценко И. С. Исторические условия и зарождение правовых доктрин о власти в польской политико-правовой мысли в XV-XVII столетиях

В статье рассмотрены исторические условия, в которых зарождались польские правовые доктрины о власти в XV-XVII столетиях. Этот период приходится на период развития теории смешанного государственного устройства, который в определенной мере был реализован в Польше. Представлены основные характеристики государственного строя Речи Посполитой того периода. Рассмотрены основные труды, которые представляют политико-правовые взгляды польских мыслителей того времени на организацию государственной власти.

Ключевые слова: государственная власть, разделение властей, теория смешанного государственного устройства, дворянская демократия, Ян Острог, Станислав Ореховский, Петр Скарга.

Yatsenko I. S. Historical conditions and development of the legal doctrines of state power in the Polish political and legal thought in the XV-XVIIth centuries

The article describes the historical conditions in which the Polish legal doctrines of state power was conceived during the XV-XVIIth centuries. That period witnessed the development of the theory of mixed government, which had been based on the postulate of combination of three forms of government: monarchy, aristocracy and democracy; in this combination, in order to maintain social and political equilibrium, the state power is shared between the monarch, the wealthy (nobility) and the public at large (commonality), and some state bodies jointly take part in the realization of their legally-defined areas of activity. To some extent, the theoretical postulates of the mixed government had been implemented in Poland. In the XVth century Poland had underwent transformation from pure monarchy to the state governed by the noble estate, which remained nevertheless the kind of monarchy characterized by the noble estate being involved in the exercising of public power along with the monarch. During that period the political system of Poland was characterized by the two principal features: decentralization of power and local representation. In practice, this meant a divided governance, where the different subjects of state — the king, the aristocracy, the clergy, the nobility — exercised the political power, creating a situation of mutual balance, control and mutual respect.

This period was characterized by the beginning of conception of political doctrines in the Polish political thinking that was also a consequence of a high degree of political independence of the nobility. The doctrines were related, in particular, to the organization of state power and its distribution. The doctrine of strengthening the

monarchic power was represented by Jan Ostroroh, who substantiated the need for separation of the royal power from the power of the church. In turn, Stanisław Orzechowski defended the social-contractual origin of the state, the principles of the noble parliamentarism, the idea of natural law, the independence of the secular power from the church. He had factually described the model of separation of powers with a certain mechanism of checks and balances in the mixed system of governance where different bodies represented different social classes. In turn, Piotr Skarga argued for a strong, centralized power of the monarch, which he considered as a foundation of a strong state with a good system of government. He supported the profound changes in the state structure in the spirit of royal absolutism. He was a supporter of removing the nobility from the state government and depriving the nobility of the political privileges.

Over that historic period some other Polish political thinkers like Andrzej Modrzewski, Filippo Buonaccorsi (Filip Kallimach), Jacobus Priluscus (Jakub Przyłuski), Wawrzyniec Goślicki (Goslicius), Krzysztof Warszewicki, Andrzej Fredro, Łukasz Opaliński had also presented their views which have later created a base for the Polish doctrines of the state power.

Стаття надійшла до друку 22 червня 2016 р.